

Leša čekanov

varlam šalamov

Ove priče Varlama Šalamova uleze u poslednju knjigu njegovih »Priča sa Kolime« — »Rukavica, ili KR-2«. Tih knjiga je šest: »Priče sa Kolime« (1954-1963), »Odlomci kažnjeničkog sveta« (1954-1960), »Leva obala« (1959-1965), »Umetnik lopate« (1959-1965), »Uskrsnuće ariša« (1966-1967), »Rukavica, ili KR-2« (1970-1973). »Nova proza« je odrednica samog Šalamova. On je pisao da priče sa Kolime »umesto memoara... nude novu prozu, prozu živog života, koja je istovremeno i preoblikovana stvarnost, i preoblikovani dokument«.

Leša Čekanov, zemljoradnik po rođenju, tehničar graditelj po obrazovanju, bio je moj sused na pričnama čelije br. 69 Butirskog zatvora u proleće i leto 1937. godine.

Kao i mnogim drugim, kao sobni starešina pružio sam Leši Čekanovu prvu pomoć: dao sam mu prvu injekciju, injekciju eliksira vedrine, nade, hladnokrvnosti, srđžbe i samoljublja — složenog medicinskog sastava, neophodnog čoveku u zatvoru, posebno novaku. Isto osećanje lopovi — a njihovo vekovno iskustvo ne može biti negirano — izražavaju u tri zapovesti: ne veruj, ne boj se i ne moli.

Duh Leše Čekanova bio je ojačan i on se jula uputio u daleki kolimski kraj. Leša je bio osuđen istog dana sa mnom, osuđen je po istom članu na istu kaznu. Na Kolimu su nas vozili u istom vagonu.

Podneli smo pokvarenost vlade — Kolima se po našem dolasku morala pretvoriti od zemaljskog raja u zemaljski pakao.

Na Kolimu su nas vozili da umremo i od decembra 1937. godine bacili su nas na strelšte, u batine, u glad. Spiskovi streljanih čitani su dan i noc.

Sve koji nisu pobijeni u Serpatinsku — istražnom zatvoru Rudničke uprave, a tamo su 1938. godine uz buku traktora streljane desetine hiljada — streljali su po spiskovima, svakodnevno, uz orkestar, uz trube koje su se oglašavale dva puta dnevno na smeni straže, dnevne i noćne smene.

Slučajno ostavši među živima posle tih krvavih događaja, nisam izbegao još u Moskvi mi namenjenju sudbinu: 1943. godine sam dobio novih deset godina.

»Doplovio« sam desetak puta, skitao sam od klanice do bolnice i nazad i decembra četrdeset treće našao sam se u maloj ekipi koja je gradila novo nalazište »Tihi«.

Nadglednici, ili, kako ih po kolimski nazivaju, nadzornici, za mene su bili lica suviše visokog ranga, s posebnom misijom, s posebnom sudbinom, čije se linije života nisu mogle seći s mojom.

Našeg nadglednika su nekud odveli. Svaki zatvorenik ima sudbinu, koja se prepliće s borbom nekih viših sila. Čovek-zatvorenik, ili zatvorenik-čovek, i ne znajući to, postaje oruđe njemu tuđe bitke i gine, znajući za šta ali ne znajući zašto. Ili zna zašto, ali ne zna za šta.

Eto po zakonima te tajanstvene sudbine našeg nadglednika su smenili i nekud odveli. Ne znam, a nije mi ni bilo nužno da znam, ni nadglednikovo prezime, ni novo postavljenje.

Nama u brigadu, u kojoj je bilo desetak iscrpljenih ljudi, postavljen je nov nadglednik.

Kolima, ali ne samo Kolima, odlikuje se time što su svi šefovi, svi. Čak i najmanja brigada od dvojice ljudi ima starijeg i mladeg; pri svojoj univerzalnosti deobnog sistema ljude uvek dele na nejednake delove, dvojicu ljudi ne dele na jednake delove. Na petoricu ljudi izdvaja se čvrst brigadir, naravno, on nije oslobođen od rada, i on je vredni radnik. A na brigadu od pedesetoro ljudi uvek je oslobođeni brigadir, to jest brigadir s batinom.

Ziviš već bez nade, točak sudbine je ne-shvatljiv.

Oruđe državne politike, sredstvo fizičkog uništavanja političkih neprijatelja države — to je glavna uloga brigadira u proizvodnji, pogotovo takvoj koja opslužuje logore uništavanja.

Brigadir nikog ne može zaštititi, i sam je osuđen, ali veraće se gore, hvataće se za sve slamke koje mu baci uprava, i u ime tog prividnog spasa — uništava ljude.

Izbor brigadira je za upravu prvorazredni zadatak.

Brigadir — kao da je čuvar brigade, ali samo u granicama koje su mu od gore određene. On je pod strogom kontrolom, dopisivanjem se ne stiže daleko, rudnički merik će u redovnom merenju otkriti lažne, avansirane kubike, i tada je brigadir gotov.

Zato brigadir ide proverenim, sigurnim putem — izbija te kubike iz kopača-skeleta, izbija ih u najrealnijem fizičkom smislu — budakom po ledima, i kad više nema šta da se izbije brigadir mora postati kopač, sam mora okusiti sudbinu ljudi koje je pobio.

Ali, dešava se i drugačije. Brigadira premeštaju u drugu brigadu da ne propadne stečeno iskustvo. Brigadir se obračunava s novom brigadom. Brigadir je živ, a njegova brigada pod zemljom. Osim brigadira u brigadi živi još i zamenik, po položaju — dežurni, pomoćnik ubice, koji čuva njegov san od prepada.

U lovu na brigadire u godinama rata je u »Tihom« amanitom! razoren čitav ugao barake gde je spavao brigadir. Toliko je bilo sigurno. Poginuo je i brigadir, i dežurni, i njihovi bliski drugovi, koji spavaju pored brigadira da osvetnička ruka s nožem ne bi stigla do brigadira.

Prestupi brigadira na Kolimi su bezbrojni — oni su fizički izvršioi visoke politike Moskve u Staljinovo vreme.

Ali ni brigadir nije bez kontrole. Na njega, onih nekoliko sati koje je zatvorenik odvojen od rada i u polu svesti spava, motre nadzornici u OLP-u.²

Motri i šef OLD-a, motri i islednik-oponumaćenik.

Na Kolimi svi prate jedni druge i svakodnevno potkazuju gde treba.

Potkazivači-tasteri nemaju mnogo nedoumica, otkucavati valja o svima, a tamo će upra-

va razlučiti šta je istina a šta laž. Istina i laž su kategorije koje uopšte ne odgovaraju tasterima.

Ali to su zapažanja iznutra zone, iznutra logorske duše. Rad brigadira veoma pažljivo i veoma složeno prati njegova proizvodna uprava — nadglednik, na Kolimi nazvan sahalinski nadzornik. Na nadzornika motri stariji nadzornik, na starijeg nadzornika — rukovodilac proizvodnje, na njega šef reona, na šefa reona glavni inženjer i šef rudnika. Tu hijerarhiju više neću navoditi, ona je veoma razgranata, raznovrsna, daje prostor za maštu bilo kog dogmatškog ili pesničkog nadahnuća.

Važno je istaći da je baš brigadir tačka dodira neba i zemlje u logorskom životu.

Iz najboljih brigadira, koji su dokazali revnost ubica, vrbuju se nadglednici, nadzornici — viši rang od brigadira. Nadzornik je već prešao krvavi brigadirski put. Nadzornikova vlast nad radnicima je neograničena.

U lelujavom svetlu primusa — limenka od konzerve s četiri cevčice s upaljenim fitiljima od prnja, jedinstveno, osim peći i sunca, svetlo za kolimske kopače i iznurene ljude — opazio sam nešto poznato u figuri novog nadzornika, novog gospodara naših života i smrti.

Moje mišiće je ogrejala radosna nada. U liku novog nadzornika je bilo nešto poznato. Nešto veoma drevno, ali postojeće, večno živo, kao ljudsko sećanje.

Teško je vraćati sećanje u gladu isušenom mozgu — napor da se seti bio je praćen ostrim bolom, nekim čisto fizičkim bolom.

Zabiti sećanja odavno su izbacili svo nepotrebnost smeće slično stihovima. Neka važnija, večnija nego što je umetnost, misao se naprezala, zvonila, ali nikako nije mogla prodrći u moj tadašnji rečnik, u neke male delove mozga koje su još koristili iznureni ljudi. Nečiji gvozdeni prsti pritiskali su sećanje, kao tubu s potrošenim lepkom, istiskujući, izgoneći gore kap, kapljicu, koja je još sačuvala ljudska svojstva.

Taj proces dosećanja, u kojem je učestvovalo čitavo telo — hladan znoj koji je izbio na isušenoj koži, a znoj nije bilo da ubrzam taj proces — završio se pobedom. U mozgu je izniklo prezime — Čekanov!

Da, to je bio on, Leša Čekanov, moj sused iz Butirskog zatvora, onaj kojeg sam oslobodio od straha pred islednikom. Spas se pojavio u mojoj hladnoj i gladnoj baraci — osam godina je prošlo od tada, osam stoleća, odavno je već nastupio dvanaesti vek, na kamenju Kolime Skiti su sedlali konje, Skiti su sahranjivali careve u mauzolejima, a milioni bezimernih brigadira zbijeno su slagani u bratske grobnice Kolime.

Da, to je bio on, Leša Čekanov, saputnik moje svetle mladosti, svetlih iluzija prve polovine tridesetih godina, koje još nisu znale sudbinu koja im je namenjena.

U mojoj hladnoj i gladnoj baraci spas se javio u liku Leše Čekanova, tehničara-graditelja po specijalnosti, našeg novog nadzornika.

To je bilo sjajno! Evo čudesnog slučaja, kojeg je valjalo čekati osam godina!

»Doplovljavanje« — dozvoljavam da dam prioritet tom neologizmu ili, u najmanju ruku, njegovoj privremenoj formi. Iznureni, taj, koji

